

Хууда бодал

ТӨРЕЛ-ДӨРГҮЛ ТЫРТЫШПАН...

Кызылдын дугаары 11 дап кааны акша-тогериану...

Качыкта сууржун амыдырал, коллективтик ажил-агый...

Бо черге эл-не баштай Валерий Елизак, Хурен-оол...

Алексей Хунапай эмнедег, школа, башкылар бажыны...

Чүүдүмүнчү төңгүзүндө саялымын илеретим. Өң-тээл...

Коллективтик ажил-агый-ыстын экономикалык...

Кызыл хоорайга өнөлөтүн салбарын тургузуп, инициатива...

Михайл ОСКОЛЮК, Кызыл ажилдакчыларынын өнөлөтүн харымсалгалык секретары.

Турганнар. Оозун бодаларга, Өршээл-Даг мөчөнөрүндө...

Дескенер дугайында соотугу одурдууларга кирер бодай дур мен.

Өршээл-Дагнын адимик тыялгынын дугайында мээң авам.

Шананда Өршээл-Дагны Шом-Оола деп алган турган деп авам...

Борис КУУЛАР, Хорум-Даг суур.

Черниц кезиин четтирер дизи...

ХЫНАЛДАДАН — БОТТУГ ЧОРУДУЛГАЖЕ

че 10999 гектар шол шилчигитинген, оон иштиде тарылга шолу 8787 га.

ге, тайылбыр бижиктери тоддургай өвөс, чок-ла болза хой чыагыл.

Чылыг сөс

ӨӨРҮП ЧОРУУР МЕН

за утпастар, уругучу чалаан кээр, Чамдыкта баргыларда мен.

1994 чылыкта уругуларымнын авазы чартыптал авараан.

Дынан чоругура, чамдык коллективтер хундулуг дашына...

Культура ажилдакчыларынын эвилелинде

ДУГУРЖУП — ШИИТПИРЛЭЭНИ

Тыванын культура ажилдакчыларынын эвилелинде Сергей Юрбю...

Сеткилге чок черлер

ӨРШЭЭЛ-ДАГ

Хорум-Даг суурун соотугу чоон талаанында 2,5 км черде Өршээл-Даг деп дап бээ.

гүшөвич Чудум бо дагынын кырыкчы үнү кээр болза, канчаар чурый бижик каалар ирги.

Элзе-даа, түрөсө-даа, Эл-Мажын кагбас-ла мен. Аштааза-ла, суксааза-даа.

Өршээл-Дагнын туруунун кырында дуурлуп алган, туудун Хемчикт карап орагач кижинин бажыны...

Мен оорутуп удул хем, кавайы Волгага-да эжинер мен.

Бистин республикада чер дугайы күрүне депне-лине чоруп турган айтыр болганда, аана хамаарышкан чыраан кайыдаа...

Тыва Республиканын Чер куралдарынын болган чоруп тургузууну күрүне комитети, оон чер-черлерде...

Нинтин-биле республиканын көдө ажил-ишчилеринге, арат, тараачын ажилдакчыларынга...

Дуржулгудан өөренир

ЭКИ НОМЧУП ӨӨРЕДИРДЕ...

Башкы кижиге эл-не чаптайчы, чуга-соотуг, көргө-блөгүнү те каап бер чарашпайлар — бирги класскалар.

Эге школа башкыларынын кол сорулгазы — уругуларын медреселеринде шылчигитип, бижип болган чугаалап...

Бирги болган ийгин чадаан үжүктөрүн өөредип тура, кичээл бурзүнде кыска домктарын алап бижилер.

«Ужугу-дедиги» бижилегинде берген ооналгаларын баштай боттарында номчуткан, иштиде слогтап алап олурган бижилерге, уруглар дыка соотурган болуу.

Амгы өнөлүктүн бо берге үезинде көдө суурларда ба-...

ОФОРМЛЕНИЕ ПОЛИСКИ (ПЕРЕАДРЕСОВКИ) БЕЗ КАССОВОЙ МАШИНЫ. При оформлении полиски (переедресовки) без кассовой машины на японском языке предоставляется отгисс кассовой машины.

Дуржулгудан өөренир

ЭКИ НОМЧУП ӨӨРЕДИРДЕ...

Башкы кижиге эл-не чаптайчы, чуга-соотуг, көргө-блөгүнү те каап бер чарашпайлар — бирги класскалар.

Эге школа башкыларынын кол сорулгазы — уругуларын медреселеринде шылчигитип, бижип болган чугаалап...

Бирги болган ийгин чадаан үжүктөрүн өөредип тура, кичээл бурзүнде кыска домктарын алап бижилер.

«Ужугу-дедиги» бижилегинде берген ооналгаларын баштай боттарында номчуткан, иштиде слогтап алап олурган бижилерге, уруглар дыка соотурган болуу.

Амгы өнөлүктүн бо берге үезинде көдө суурларда ба-...

ОФОРМЛЕНИЕ ПОЛИСКИ (ПЕРЕАДРЕСОВКИ) БЕЗ КАССОВОЙ МАШИНЫ. При оформлении полиски (переедресовки) без кассовой машины на японском языке предоставляется отгисс кассовой машины.

Сактышкын

Чалгынныг оол

Тыва авиациянын 50 чыл оюн бо чылын июль айда демдеген эрттири. Ол хуве турсааткан байырлаа-даа жогумушн тейрига болду. Иччал а даа мен болдарымга, Тыва авиациянын 50 чыл өсө, а 10 чыл ою кылдыр демдегелээ болза тааржыр-даа ишкан. Чүгө дээрге Тыва-а ак-көк дээрнге аралдан деп бичин ухар-хеме эч баштай 1936 чылда ужуу эгелзее-не болгай. Азы Араттыг револостуг шеринич ухар чүдү зөөнуу иччан шериг ухар чүдүгө чамаларын турган боого, ол чылдарын саваайн турар чүгө ириг бө? Тыва Совет Эвилелинин со-авыгына кирген союда, Ресшесизин ухар чүдү зөөнуу 1946 чылда хамааты ухар чүдү кылдыр эде органи-застаан болгай. Чүгө оон эгелзее савай бергени оол боор.

Бичанган Тыва авиациянын бир хуудуручуну Ты-ва авиациянын 50 чыл оюна хамаарыштыр радиога чүгө чыгаалай турган, баштайты тыва ужудукчуларын чам-данын сактын чыгаалайын барыгына хомудалым ийин. Юбийс дон союда тоогоже хал көриур ужуруж. Иччал-а даа документтер коптары болдуныын барган чада-нас. Иччанган тыва ухар чүдүлүн тоогожуне хамаарыш-тыр болдунын хууда сактышкынарнын чартык-чам-дын-даа болза номчулукчулар-бле үлөжиксөө мен. Ужу-дучу өг-бүдөгө өсөн болган, тыва ухар чүдүлүн сайы-ратын, баштайгы тыва ужудукчулар дугайын каксы-даа бол биле мен.

Баштайгы тыва ужудукчуларын бирзөөн болур Чили Сачыкович Чимиттин дугайында сактышкынарны эгел-ээр муринда Тывага ухар чүдүлүн эгелзееин болган баштайгы тыва ужудукчулар дугайында кыска медзөөн кылдырма артык эвөс боор.

1. Чооду Кидиспей, оон өөреникчилери

1936 чылда Тыванын улус-чу револостунин 15 чыл оюнда СССР нин чааза Тывага 15 чик автомашина-биле ка-ды «ИО-2» деп ийи бичин самолетту белекке берген. Ол самолелтарга СССР-ден чадалып келген ужудукчу-лар Ткаченко-биле Терехов ужудук, мрак ийла халаа-лаа төптөригге айнаа-венонун командири бол чапип турганар. Иччал тыва ужудукчуларын баш-тайгыны Чооду Кидиспей Оренбургтук шериг ухар чүдү школанн дооскаал турган. Ол 1937 чылда ол школанн чедикшигине дооскал, Тывага келген до-раан-на тыва ужудукчулар болган техниктер белетээр курсту организаастарыне палыкын кириккен. А тех-никага сундулуг, ужудукчу болур кувелдиг аныктар мичан эвөш эвөс болган. Чогу-на мичан Чимит, Ху-нан-оол, Оучур-оол, Танар-оол, Енаак, Хоня ухар чүдү херөөн шудургу өөренип, уда-вайн командири Кидиспей-нит баа чадалым келген авиационер Николай Про-хоровтун билитиг өөренип иин ачыныда тороон Тыва-зын ак-көк дээрнге дүр-гөн көдүрүп, карак чепсе делем ховуларын, делем дик ээммерлг тайгалар-дын кыры-биле ужудук турар аларынан. Олар бичин са-моелеттары башкылар, па-шоттан халын, ухар чүдү-дүн техниктиг кезээн шуд-ургу шингээни ачкынар. Курсту чедикшигине доос-кан Чили Чимит, Сергей Ху-нан-оол, Виктор Оучур-оол, Алексей Енаак, Ховалыг Хо-ня — ужудукчулар, а Соия Танар-оол — авиатехник бо-лу бергенер.

Оларнын бирзөөн Чили Чимитти командири Чооду Кидиспей халык мактар, анаа бууэрөө турган. Эч техникага алыс сундулуг анык оол бичин билгиле-лаа, орне диле-даа шырап, Ресшесиз албан кызыл-а жыйлап эрттирген. Оон хал-лашкан доран-на чоланы-лар нуруун доосуп ап, чо-лаачыл, меканиктен ачыл-лап турган, ухар чүдү ке-ээнге курсантылган кирген.

Алыс чеданы ийи бол-ган, Чимит ухар-хеме баш-караны көчүг дүргөн шин-гээни ачкан. Ол Тывага «У-2» деп чаа самолелтар колдире, анча бирле дугар-уудуп үгөн.

— Дика-ла эптиг, чинг машина-дыр, ожим, коман-дир, мсон-биле Тыванын ка-нында булунарыне ужу-дук болур-дур — деп, Чимит командиригине халык сепкил хамышкын-биле чыгаалаан.

Ол суратыг «У-2» деп самолелтуг оюгай байза-дын эштерине дикталат та-былбарлап, шатаян даш-кыр инструкторуну хуууле-гезип бичин күүседи берген. Ур-лаа болдына Сергей Ху-нан-оол, Виктор Оучур-оол, Алексей Енаак, Ховалыг Хо-ня Тыванын ырак-кыдыг кожуунарыгиче азы-буру

ХЕМЧИКТИҢ ИЙИГИ САМЫНЫ

Тоогу херечилеп тур

Миндыг ат-биле тоогоге кирген үймөөн (биргин Куу-лар Сумунактын башталга-зы-биле 1924 чылда болган) үнгөндөн бээр 66 чыл ажып турар. Ол болушкунун дугайында «Тыванн тоогожун-де» (II том, арн 147) мын-чаар бижзөө: «Феодл чо-раан дүжуметтерин болуу 1930 чылдын март 17-де Чөөн-Хемчик кожуунаг чеп-сектиг үймөөни көдүрүп ү-дүргөн. Тура халаан дээр-бичи болушкуну хуууле-гизип баштай 40 кижилг турган. Үймөөнчилер шин-тирген контрреволючулар-ны кара-бикчидан хостал алдыр сорулга-биле Чадаан-а-ла чорупканыр. Олар аш-тырышыкына таварышкан, дагырыс дөзө берген бол-ган чепсөөн чаактын шер-иглерине хавыртыканыр».

Үймөөн чүгө эгелзееин, анча мындыг политиктиг үчелдей бергени шы бө? Бо айтмынга харын бичин орадалжыр муринда ол үе-де Тывага тургустуну кел-ген политиктиг байдалды кыскасы-биле сактыдырай.

Чээрб чылдарын тоңчу-дунде СССР-ге Сталиннин болган Вухаринин талалак-чыларынын аравыга демис-сел чыгылган. Моолдуг болган Тыванын кайы тала-же чалып бээрине ол де-миселдин түнелди шоолуг эвөс-дө болга, хамаарыш-дыг турган. Иччанган 1928 чылдан эгелзееин, СССР нин (Сталинн) талалакчылары-нын Тыванн иштин кел-гектерине дөрт кижилгизе күштелген. Ол чылын Ты-вага чаа чөвүлчкелерин бол-ган инструкторларын чорут-кан. Чоон чүктүн ачылды чононуп коммунисттик үчүл-сигетинге «болышевски да-миселчилик» алган бол-ду. Оларнын үчүлүмүзү-биле «барыны үзөдигилери» на-мынч болган чаактын уду-ру

тулгазында чылдырынга белеткек ажылдары эгел-зөөн. Эрги еву-чуруму катан тургузарынч талалакчыла-ры, тус черинч националис-тик идеологтары болган ип-тередикчилери деп оларны буруудайрынга база олар-га удуу калбак шавар хал-дашкыннн эгезин Ареван-дин IV Улуг Хуралы (1928 чылдын декабрь — 1929 чыл-дын январь) салган. Комин-теринин төлзөи С. А. Напоп (Шойжолов), СССР-нин Кү-рүненин политиктиг эргеле-тин ишчилдикчи П. И. Пышкало база Сат Чүрмит-Тажынн тургусканы «ТАРН-да барыны үзөдиг-илерин туружу» деп доку-мент эгелзөө демиселдин те-оретиктиг үндөенин болган. Оон соон дарыг ТАРН-нын II Пленуму (1929 чылдын январь) Топ Комитет кежи-гунеринде, дараазында ТАР-нын Биче Хурал Президиумуну болган Сайат-тар Чөвүлелинин составын-да «барыны үзөдигилери» үчүлүргөн.

Пленумун доктаалы-биле чоруткан арыглашкыннч түнелдинде, нам кежигуне-ринин 48 хуууну «үндүр-жөөлзөө». Билыг арыглаш-кыннн аржунчилерин, проф-езиле аржунчилерин бол-ган Тыва Топкомитет хуу-чуларынын ортуунага база чоруткан.

Миндыг белеткек ажыл-дын союда, 1929 чылдын ок-тябрь-ноябрьда ТАРН-нын VIII Улуг Хуралы артык. Капиталисттик чаданы эже-калатан, феодализмден эж-ивализмге дөрт шилчигини киргизиле дикталган Коминтеринин төлзөи Рай-терин кылган. Хуралда кириш-көөл 148 төлзөни шингел-дөөл бичин билдире 48 (оларын аравында 7 кизи орус бижикти беа биле), иштү бижикти белетер 100 кизи. Айтырылганы чыга-

лажырынга, шиптирлер ху-азы алырынга иденкейиг кирип турган кожомкар, нам болган арез үүрлерин даргалары болган кежи-гунери, арбан, сум дарга-лары 47 кизи болган. Ол эсепте ТАРН Топ Коми-тетинин мурнуку кежигун-еринден чүгө 2 кизи олу-рушканы намын арыглаш-кыннн кайы хире калбак хемчээлиг болганын тода херечилеп турган. Шуут би-жик биле 100, политиктиг амылдарга шоолуг кириш-пейт, хуу ажылгайлыг тур-ган 84, мындаг Улуг Ху-ралдага бир дугар кир-жин турган 103 төлзө үстүн-де айтканын 49 кижинин айын эдерип, доктааларын хууулап ап турган хире. (Партархив, фонд 1, бүртүкел 1, шыгжаг № 107).

Мен боларымга, Ареван-дин IV Улуг Хуралынн союда күрүнени удурул-газын бөмк додуу-биле со-лаанын, ТАРН-нын VIII Улуг Хуралына мурнуда чоум-туулу турган политиктиг болган экономиктиг ула-нышкыннн бүрүн-биле өскө-рткенин 1921 чылдын улус-чу хувискалынын союда болган күрүнө эргилдөө деп санаарынын бүр барыма-лаа бол бар боор. Улуг Хура-лын доктаалын амылдарга бөт-дөшкөнчөөн, ТАР Биче Хурал Президиуму бол-гун Сайаттар Чөвүлели бичи молчуну иштеткенин чоумтуу эргезин казыр дугайында доктаалды хууулап алган. Ала үчүлүмүз, мол-чуну кижилер-биле төгө-жүшүр дика хой ортулак шыладып, харын алыс-даа кижилерин, ламаларын, хамаарын эргезин казып, «дөзөн карарты» хорегиниз

хавыры, өске кожуунарже азы сумуларже көжүрүшө-лүп, хууууларын өчүрү-дөп эгелзөө. (Үймөөнчилер-нин Чадаананы кара-ба-жынында хостал үндүрүл-кенин 50 «контрреволючулар-ны» хой кези ныдыг кичилер турган).

Миндыг хажыдышкына-рын чер бурузунге болду-руп турганын архив докумен-тилерин байткып турар. «Эр-кен согулдарга үезине ды-ка хой чактыгыларын биле дугары илерзөө. Улуг намы-лы (50 харан өрү), арага-лаанын, малын чажырганын, оор кылганы, хал-лашканын, чүдүнөн, оонаган ажылды күтсөтпөөн... дөш согууру эргезин каактан араатан су-му бурузуне дика хой болуп турар. ...Арева кожомчулук даргазы Дома шажин-чу-дундуге удуу суртаалды чо-дудуп турган, намын шу-дуну каржы-биле хажы-дып турган. Чүдүлөгө хе-регээр өз-херекселерине ха-вырып, ламала болган хы-нааны байсаал, оларга кы-жаншп, чүдүлөгел кижилер-ин дора болуп, кууу көрүп турар». (Партархив, фонд 1, бүртүкел 2, шыгжаг № 57).

Бо хажыдышкынарнын 1930 чылдын июлдан эгел-дөө, сактын үгөн союда үш ай бичин ашканды, иле-редип эгелзееин таварыла эвөс.

Тывага политиктиг байдал мындыг турла, Хемчиктин ийиги самыны үгөн. Ора ЧөөнХемчик. БамынХем-чик, Оуур, Монгуш-Тайга ко-жуунарынн чурттакчылар киришкенин архив докумен-тилерин көрбүзүп турар. Үй-мөөннин үгөн чылдаганын ооң киржикчилери баштай-

гы чагаазында мычар ай-тыр-ган: «Хандагайты, Бо-ра-Шай, Шемн, Чыргак, Сагы сумуларынн араг-тары Тыванн атыгты Кы-аыл шеринге дараазында чагааны чоруттувус.

Бистер, араатар, чыгылт сумелекип чыгаалашкан, Ча-зактын ажылдап кылган Хоойлуу улуг чептерелги деп көрдүсүз. Иччанган бис-тер политиктиг ажылга моондак калар дөш эвөс, чурттуу иштинде бар чакты-рыларын эдер дөш чылды-дыксыз. Даргаларынар (ко-мандирлеринер) мону сургап бөр болза, кончуг-ла боор ийик». Бо чагаанын арты-демеделгек бар: «Тайылыр: «Сумуларынн ара-тарынча» дөшн ишн эвөс, Садык бол-гаш өске-даа дээрбечилер бижзөө Тока». Үймөөнчи-лерин өске чагаазында мын-ча дөш: «Ламаларын чөк кылдып, буруу чөк кижилер-нин, өмчн ламаларын согу-гуу эргезин казып, хөрөп-чизин хавырып, өскөөр по-луу турар-дыр. Бо бүгүнү көрүп алышкан, үстүнде ай-тырылгар талазы-биле өр-шөөл болган келдерел дө-лээр деп шиптирлээ бис. Оон өске болдымыс болу-турар». (Партархив, фонд 1, шыгжаг № 155).

Самынынын үгөн баа бир чылдаганынын дугай-ында 1991 чылдын январь-да «Уран чогаал» солуга Феликс Селменнн мычарга келген: «...Самынынын үнүп келген чылдаганын тыя кал, узактык чөк кылыр калган. Оон өске шиптир турмас ужуруу.

Чазаактын дараазынын ора-данган турга халышкын. Чүу боол турганмы? Суму бурузунге хамык чоноу чып алган, аллар кезип хура-лдын турган. Ол хураалда-га «кижилерин арнын ча-зар» деп чүгө тып алган.

бужар чүвени кылып тур-ган. Баштай кадаларын каштарып, кыстарык кече-гелерин кезип октар. Эр кижилерин каты, кат-леи көрүп орда, оларнын арты-га аттарын албаап ададыр. Ол ишкан бөө, кучуууну артынга херзөөн кизи оларнын алын адаар. Оон-да дора, эч, кыс-даа кизи-лерни хой чон аравынга баштай кымчык-биле какан болгашканын, кыдыг бол-ганын ийла-лаа соелдер тур-ган. Оон ийил ол хой чон аравынга эр-лаа, кыс-даа ки-жини эвеченеп, алыс-үстү көмүстүрүп турган...»

Үймөөнчилерин чага-анын Чазаа мычарга ха-рамылаан: «Силер, Бора-Шай болган өске-даа сумуларынн Намын болган Чазаактын хемчелерине удуу хоюнуг хамааттыгы чон ортуулу-меге суртаал салып, өг-бө-түштүк, Чаакамга удуу үчүл-диг кылдып турар-дыр. Бис-тер, Боттарыннын үчүл-диглеринер-биле феода-л-бай-ларын катталып, хувискал-га удуу демисегин согула салып турарынын байыт-калына, иччанган шн шип-кын хамысалганын силерге оонар алаар. Амы-тымнар арттары-биле хувискалга удуу үчүлдиглеринер сока-каш, ийн ховк иштинге Чыргакка өск-чөөнөөр дү-жаанар. Мону күтсөтпөс бол-зунураа, Чазаактан шиптиг хемчелерин ап, силернин бүгү өчү-хөрөшпегини ха-выргаш, өг-бүлелеринерн ту-тургааш, дөгөрөөнн ту-тургааш, узактык чөк кылыр калган. Оон өске шиптир турмас ужуруу.

Чазаактын дараазынын ора-данган турга халышкын. Чүу боол турганмы? Суму бурузунге хамык чоноу чып алган, аллар кезип хура-лдын турган. Ол хураалда-га «кижилерин арнын ча-зар» деп чүгө тып алган.

Шүлүктөр кыдыраажындан

Куулар Семис-оолга турсаактым.

ТЕВЕК ОГЛУ

Салдарга хоржок дөш боор. Ужур-лаа чок соок дүне Уюна-Холге анаа дүштүм. Угуузунарн агазында Кургуу кыраа Куулар бола Айбыр турган манай келди. Айып болза танып кагдым. Эвөс-көзүм эстен тувап. Эвөс-көзүм шак ол эрни Сөвөнн булган Чыргакман Терини эки билер кизи Тевек орду Семис-оол-дур. Сарайт, сизге сорун тудар

ЧҮРЭЭМ СОГУУН...

Челер-Ой дег чоруган Ай карагылаан кудай дээрде. Октагарынын колаан союуну орук баштан көстүп келди. Соок дарыг чыгып Шолбан чакыч чагай хөлөгөн. Кежээкинин чедикши сөз хундүлөгелг оюней берди. Чеди сарыг Догла-Вурган улазында чинчилер деп. Чөвүн көстүп алаа ишкан, иштеткенин көчөт олды. Мерген сооткур хемчелдиге Угер баштан көчөт олды. Чечектелген хөлөк шык боор, саары-биле чайнаап чыгыр.

Боралктыг көмкүн булт дигин-биле дески шушкан. Боом даг ийлаа көлөгелди эринтерин тыва эрди. Ишак ол өйдө кетпейт чаш ичак төдүн ага кизи. Чола-мичан, атык баштыг ааткыжында «айгап ору. Улуг-Хемин, Таман-Тыван сүздөенине сийлип болган. Ужур-лаа шактын аккыл, үзөч оруу талында. Делегейде сая сангы хемкер артын иччал-а да... Сеткилимде сени солдур чүрээм согуун тыппас боор мен.

Очат-оол МОНГУШ.

КЕЛИР БОЛЗА...

Айнып, хунуну аравында Ааттыгана дайырмага Эмин эртинг ынак болган, Эстин чыгыс чөдө боор мен. Хемкер кезип херелденген Хеймер кара дайырмакын Сыргалары чаптал көрө дөш.

Сылды болуп, ужуусума. Хунуну, Айнын чараш кызы Худумураан дайырмага Кузун чырып сылдымыга Олар ОХЕМЧИК.

АВАМ ЧУРТУ

Авам Кочук Шамаков-нанын 75 харлазынга Шамактарын улуг уруу Шаанда манаа чааа тыгган. Шайн орчун, ору тейлеп, Шаанда четин чурттан чораван. Авам күжүр төрөс чөри — Аржаан сугдуг Ораш-Хем бэ. Азы мени ерелшкан Ак-дэ-Бетик кавым ол. Кодаан чылдым тайгалары Кочуг серини Кожкардым бо.

МЕРГЕН УГААННЫГ УГУ

Татар улустун тоолу

Кустар хааны бүгү-ле албатыларын чымп алган, мында дөш: — Силерин мына чүгө чымп алганынын билги тур силер бө? — Чөк, билбей тур бис, хайырааты Хаан. А бир эвөс чыгаалап болунаа, билди-не бөр боор — деп, кустар харылаан. — Билди алысхан турар чүдүлдерин мындаг делегейге кургап чыштар көвей бө азы ногаан чыштар бө? Эр кийер бэ херзөөн-кер көвей бө? Чүу чүгө улу-гуд, чүу чүгө бинил? Бо дугайында кым-даа билбес-тир — деп, Хаан чыгаалаан.

Сыгалары чылыглар

бетиле, ардыг чүп каан шилерни глээрн-биле чо-дуу алыр. Глээрин шилди хыраага тып.

Бир эвөс бажын ишти шык болган сыгалар үр-гүлү дөшө берген турар болза, суг агар борга кы-дып амын сумелер тур бис. Ону кылыла, эргилеп калган хөвөндө кылган союндак посту шөйбөйгө кал-дыккан, раманчк агаанга дугаар салган, уштарыг ийи кылында, банкларже бөдөмк каар. Иччал каар-га чүгө бичи болган-ла, банкларда сугну топ тура-ры негеттир.

Сыгаларын соок кии-ри турар ангаар черлерин союну дилнелеткө кески-лээ, калын каан шөйбөк саазын «агаамчылар» суг-га өтүүнчөк, бижек-биле сыктыр.

Сыгалы дараазында хол-дусаанын дөш-биле чы-дылган ап болур. Чуурун каан бижин чүгөй-биле да-гадан кылган обой хыра-кыч ховулакан, амакка ыш-дык көвөг апаарга азыгала-нар.

Бистиң консультациявыс

УРУГЛАРГА ДУЗАЛАМЧЫ

Уругларгы өг-бүлелер күрүненин социал стра-хованиенинден кандыг дузаламчыларын алыры?

- 1) Сааттанганы болган божааны дөш;
2) сааттанганын эге үезинде (12 ай чедир) эм-чи консультациязыга кирген дөш;
3) уругну божааны дөш чалгыс удаа;
4) аары уругну ажааган дөш;
5) ай санын-ла уугу бурузунге алыр. Ол ишкан уругну 15 хар чедир азырап өстүргөн дөш шөөлө дузаламчызын ай санында алыр.

Бо болган өске-даа дузаламчыларын тысырынын чурумун, хемчээлин тодаратын турар документи, хөй, оон эн колу — РФ-тиң Куш-ажыл дугайында хөйлулар коллекция болур.

КАЙЫН БООР

Янган херзөөкчөр-биле демисел чорударынн ийил национал кампанызы Кы-латна беш чыл бурунгаар эгелзөө. Бо ажылдын түнү-ли багай эвөс болган: янган-нап турган буудун чартык миллион ажыг херзөөкчөр-нин илередип, шыныгы хем-чөөтөрн олага оонаган.

Чүдүл камаанын ам-лаа уламчылап турар, янынынч бо үчүлгөнишкенинне ку-лумчулардан, парктардан чылаткан, ам чымчак

элинг удустарга дөзөп чу-руур кымыктар эвөзкөөн. Бо чылдын дорт айларында секо-бизнес кылдып турган 108 мул дискотекарлардан, парикмахералардан, ма-лак салоннарындан, чунар-бажып-гимнастика комплек-тетинен янганарын иле-рзөөн.

Кыдатта янганар-биле де-мисел калбарын турар үеде Россиядан интернационалдык кыстар баа анаа барып, боттарын садып турганын Алксандр ПЛАТКОВСКИЙ. Пекин хоорай.

ЧЫЛЫГ КАМНААР АРГАЛАР

Сумелерни ажыглап көрүнер

Солун саазынын хээлек-төөн, өттүргөн ол миттегер чүдү-биле чамык черлерин дугай чаар. Кургай берген саазын соок эртирген болур. Чазын оңу аштары баа бе-лен, сонганы ажылчытары-нарга боттары-ла тоглан кези дүжөр.

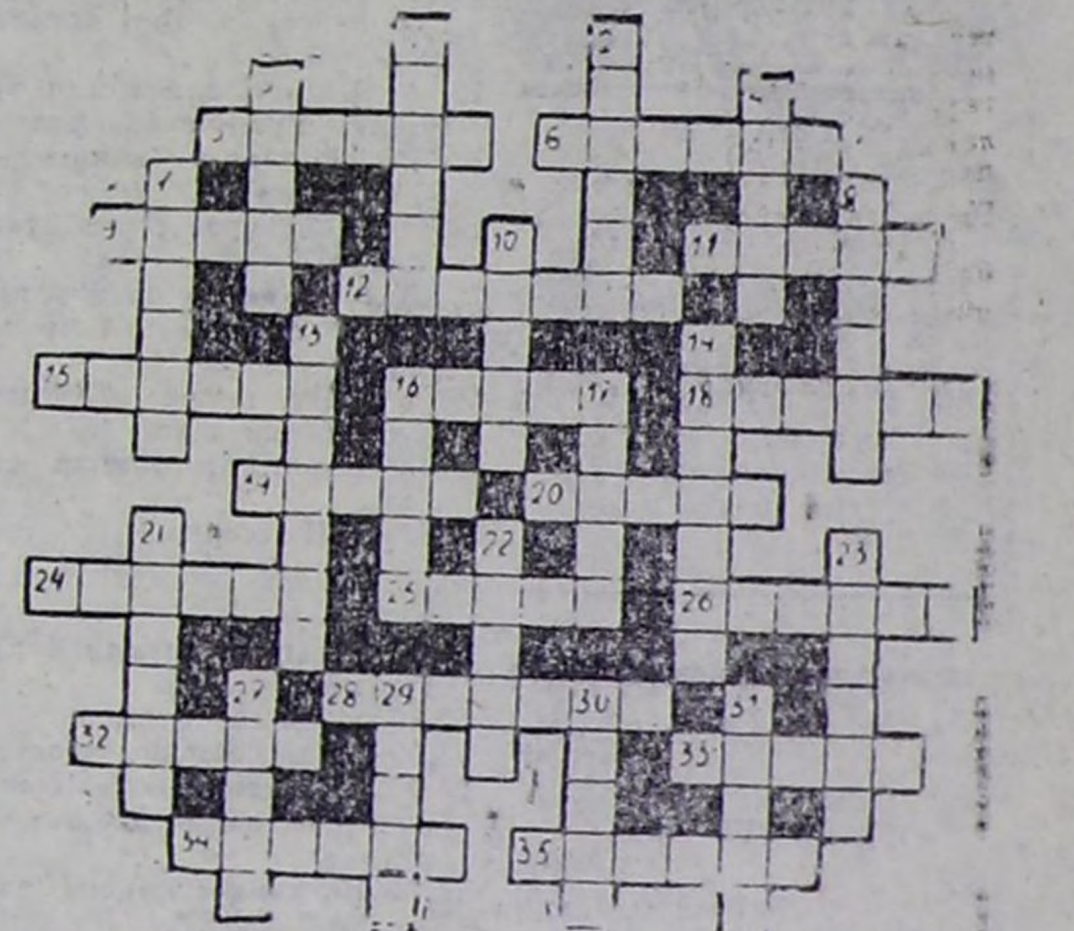
Дилнелет саазынар-биле соданы дургаар кырылап турган чы-дылган ап баа болур. Ич-чал-а даа дилнелеткен кескен посту өттүргөн, кара сава-диз экилер саваанчаа чып-шырып алыр болза, чазыг чылды бээрге аштары бе-лен болур. Постерин анаа-ла хоона сокулаал, чүп ал-ган, дараамыда соуга чы-дылгалаар үеге чедир шыгжап алган.

Теленээр, соодукчу азы өске-даа непонласт-биле чымчактан каан техника са-мын алган болуураа, ол ре-понласты база ажыглап бо-лур. Шкафчыгаштын эжиңче

Чечена ДОНГАК белеткөөн.

ХОСТУГ ШАКТА

КРОССВОРД

ДООРА ДУГАААР: Б. Ча-гытайда уругларын дикта-ныла дөшөр. 6. Тыва горел болук. 9. Көккө салыг ар-тынчымы. 11. Моорей, өжөө. 12. Чагы, суртал. 15. Дла-ранкымын бир кол чөпөз. 16. Эрги Тывага албан-ду-жаал демээ. 18. Херзөөн деп кезээ. 19. Тыва чогаал-чы. 20. Торгуун бир тыва ады. 24. Европада күрүнө на-мысалаан. 25. Сарыг ша-даа, тайга, сый. 22. Электер албан-дужаалдыг ламазы. 26. Мөге, тыва хурхиче респуб-ликанын каш дакыр чөм-чүлөү. 28. Оттуу-мын. 32. Соктаан тараа артыкчыны.

ЭВЭН ДУГАААР: 1. Тыва тос эрээлин бирзөөн. 2. Сай-дыг суук чөдө суг агыны. 7. М. Вулгаковтун «Мастар болган Маргарита» деп чо-гандынын маастыры. 8. Отт чөк хаялчанак арт, даг ийи. 10. Хем уун шак чөп. 18. Хемге тырдып Саткан до-ган дөштар. 11. Көзөр чуу-рады. 16. Кизи оларур чадыг Нысылаан. 25. Сарыг ша-даа, тайга, сый. 22. Электер албан-дужаалдыг ламазы. 26. Мөге, тыва хурхиче респуб-ликанын каш дакыр чөм-чүлөү. 28. Оттуу-мын. 32. Соктаан тараа артыкчыны.

Угу шак индыг мерген угааныг харын бергени дөш, а хуралга келбөөн бурузун хаан орнээткө, болууну он чоок дузаламчы-ны кылдыр тоуулай алган чүвөп ирши.

Очулдурап Галина ДУГЕРЖАА.

«Шын» солун неделя дургузунда телекөрүкчүлөргө (Октябрь 14-тен 20-ге чедир)

Понедельник

ОКТАБРЬ 14 РНТ БИРГИ канал
6.00 ТЕЛЕЭРТЕН.
9.00, 12.00, 15.00, 18.00 МЕДЭЭЛЕР.

Вторник

ОКТАБРЬ 15 РНТ БИРГИ канал
6.00 ТЕЛЕЭРТЕН.
9.00, 12.00, 15.00, 00.00 МЕДЭЭЛЕР.

Среда

ОКТАБРЬ 16 РНТ БИРГИ канал
6.00 ТЕЛЕЭРТЕН.
9.00, 12.00, 15.00, 23.55 МЕДЭЭЛЕР.

Четверг

ОКТАБРЬ 17 РНТ БИРГИ канал
6.00 ТЕЛЕЭРТЕН.
9.00, 12.00, 15.00, 01.05 МЕДЭЭЛЕР.

Пятница

ОКТАБРЬ 18 РНТ БИРГИ канал
6.00 ТЕЛЕЭРТЕН.
9.00, 12.00, 15.00, 00.15 МЕДЭЭЛЕР.

Суббота

ОКТАБРЬ 19 РНТ БИРГИ канал
6.00 ТЕЛЕЭРТЕН.
9.00, 12.00, 15.00, 00.15 МЕДЭЭЛЕР.

Воскресенье

ОКТАБРЬ 20 РНТ БИРГИ канал
8.00 «Она хуулаазын». 1-ги серия.

Кино

ОКТАБРЬ 12 «НАЙЫРА»: «Биллини»

17.30 Делегейни дескиндир. Т/с.
18.20 «Чаа өргүл». Т/с.
18.00 МЕДЭЭЛЕР.

19.10 ЧУГУЛА АЙТЫРЫГЛАР ШАГЫ. Т/с.
8.00, 15.00, 00.00 МЕДЭЭЛЕР.

20.00 «Чидиргенин дилеп тынар даш». Л. Орлова.
20.45 Тамчыктыг удунар, чаштар.

15.20 «Биттар хоорайы».
15.40 Композитор М. Минков биле ужурашылга.

15.20 «Биттар хоорайы».
15.40 Композитор М. Минков биле ужурашылга.

15.20 «Биттар хоорайы».
15.40 Композитор М. Минков биле ужурашылга.

15.20 «Биттар хоорайы».
15.40 Композитор М. Минков биле ужурашылга.

15.20 «Биттар хоорайы».
15.40 Композитор М. Минков биле ужурашылга.

14.55 Шимчевес хөрөгги сандымы.
15.20 Иванов, Петров, Сидоров болгаш өскөлдөр-даа.

15.25 Чажыт чугалажыглар.
15.55 «Эй, тываалыңарам че».

16.30 Лукоморье.
16.55 Уругларга медээлер.
17.10 «Челленджер». Т/с.

17.50 Сенден-не хамааржыр.
18.05 Экспрестини.

16.50 Лукоморье.
17.15 Уругларга медээлер.
17.30 Елок-нот.

16.50 Лукоморье.
17.15 Уругларга медээлер.
17.30 Елок-нот.

16.50 Лукоморье.
17.15 Уругларга медээлер.
17.30 Елок-нот.

16.50 Лукоморье.
17.15 Уругларга медээлер.
17.30 Елок-нот.

Бистин өргим, хундүлүг авамыс Александр Халева ДОНГАК октябрь 13-те 40 харлаар.

Хундүлүг, өргим убагыс Тамара Дуду-ооловни ХЕР-ТЕК бо хундерде 50 харлап турар.

Бистин өргим авамыс Хемер-оол Көк-ооловни НАТНИГ октябрь 10-да харлап турар.

ЧАРЛАДДАР ХУРАЛЧЕ ЧАЛАП ТУР

АГАР САНЫ БО

ТКУ өөренирине чалап тур БЕЛЕТКЕЛ КУРСТАРЫ

АНГЛИ ДЫЛ

«ШЫН» СОЛУННУ ДАМЧЫШТЫР

Агар саны: КБ «Тыва кредит» № 363906.

РЕДАКЦИЈАНЫҢ КОЛЛЕГИЯЗЫ: Н. С. БАЗЫР (кол редакторун ораакчызы), В. О. КУЗЛАР (кол редакторун ораакчызы), С. С. МОНГУШ (харысалгалыг секретары), Е. О. СЕВЕКЦИТ.

РЕДАКЦИЈАНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ: Кол редактор — 3-43-34; келген кижилер үчүн алып чар — 3-24-26; кол редакторун ораакчылары — 3-33-91; 3-34-17; харысалгалыг секретары — 3-34-92, ораакчылары — 3-45-93.

Кылдыстар: нивител амыдыралы — 3-34-19; 3-34-98, улутур — 3-34-49; 3-36-73; келээ ажалгагы — 3-36-82; сулугура, өрөөдөл болгаш чогаал — 3-39-15; мезелер болгаш спорт — 3-34-57; окулга — 3-34-89; 3-34-93; чар — 3-39-03; корректорлар — 3-41-23; улутрукчулар — 3-27-41; солун келбей барганга — 3-57-92; 3-14-94; бук-галтерия — 3-41-16; чарладар килдин — 3-34-39.

Солун неседелде 5 катап үнөр. Хемчээл 2 паразар ама. Тиражи 5782. Чагыр № 105-229.